

Pročitali smo - Ivan Krastev, Stephen Holmes: »Kraj doba oponašanja«, TIMpress, Zagreb, 2020.

KOMPARATIVNA ANALIZA POLITIKE IMITACIJA

Ivan Krastev, danas jedan od vodećih intelektualaca liberalne predikcije s područja Srednje i Istočne Europe i Stephen Holmes, profesor prava na Sveučilištu u New Yorku, zajedničkim snagama objavili su, odmah treba reći, sjajnu knjigu »Kraj doba oponašanja« (izdavač TIMpress, u prijevodu s engleskog Marka Marasa), u kojoj pokušavaju i to čine na upečatljiv

način, obrazložiti zašto danas Zapad gubi bitku za demokraciju i kakve se sve posljedice tijekom i nakon ove borbe mogu očekivati. Dakako, ne samo na Starom kontinentu, već i diljem svijeta, jer u ovim procesima presudnu ulogu će zapravo odigrati SAD i Kina, o čemu se u završnim poglavljima ove studije izvode precizne i suptilne analize koje nas svojim zaključcima u dobroj mjeri mogu i uplašiti.

Autori upozoravaju kako za razliku od prethodne epohe tzv. hladnog rata, nakon pada Berlinskog zida (1989.) kada se (u)činilo da su liberalizam i liberalna misao konično i u punom opsegu trijumfali, u stvarnosti vidimo kako za sve ono što smo mislili da je razvidno i jasno, polako se gubi, rastače i nestaje i nova sablast iliberalizma (antiliberalizma, neliberalizma... nazovimo to kako hoćemo) počinje sve jače i brže kružiti svijetom otvarajući procese za koje zapravo i ne znamo kamo nas vode i čime sve mogu rezultirati.

Nove barikade i zidovi

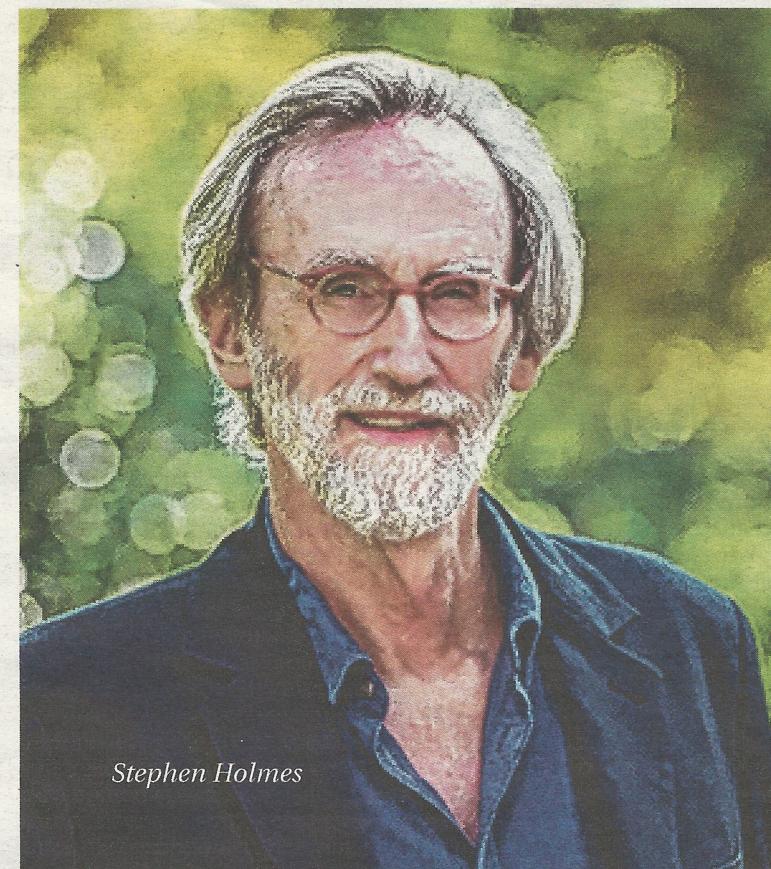
U uvodniku knjige autori naglašavaju kako ovim djelom žele ispričati »zašto je liberalizam pao kao žrtva svog uspjeha u hladnom ratu« i odmah konstatiraju kako se nekadašnje oduševljenje liberalnim perspektivama života nakon pada komunizma, kada se konačno očekivao bolji život dostačan čovjeka, polako počelo gubiti, da bi na koncu u velikoj mjeri dominantan utjecaj (pre)uzele nacionalističke i populističke ideje bitno suprotstavljene ranijim stremljenjima i nadahnucu srednjo i istočnoeuropejskih disidenata (uključujući i one sovjetske), odnosno njihovo inspiriranju u borbi protiv totalitarnih režima i ideologija. Čak su i ideje otvorenog društva, kako

je to pisao Michael Ignatieff (»Rethinking open society«), izgubile svoj nekada »oslavljeni sjaj«.

Svijet danas diže nove (berlinske) barikade i zidove; do pada komunizma, kako je ustvrdila Elisabeth Vallet (sveučilište u Quebecu), bilo ih je šesnaest, a danas je dovršeno ili se gradi ukupno 65 (po)graničnih barijera, ali čak ni to nije ono najgore, već spoznaja kako većina Europskog i Amerikanaca misli, zapravo uvjerenja je da životi njihove djece nemaju one mogućnosti napretka, uspjeha i razvoja kao što su to imali oni, to jest njihovi roditelji. Vjera u demokraciju ubrzano kopni, a migracije koje su danas iz raznih razloga poprimile biblijske razmjere, postaju u razvijenim zemljama izvorima nove xenofobne politike i retorike, a gradani u strahu od nepoznatog, u neizvjesnosti od posljedica nove, velike seobe naroda, priklanjaju se sve više autoritarnim vodama i ideji militarizacije, za sada samo granica, ali ako zatreba bez problema će pristati i na militarizaciju svih društvenih struktura.

Zapadnjačke iluzije

Liberalizam se svojom afirmacijom ljudskih prava nekada isticao kao bedem protiv tiranije, a danas ga nacionalisti i populisti optužuju za ograničavanje efikasne borbe protiv terorizma, a sama se demokracija izravno optužuje kako svojom »opasnou tolerancijom omogućava da se u milijunskim masama izbjegličke populacije slobodno, bez ikakve kontrole regutiraju islamski, džihadistički i inu fundamentalistički pokreti koji Zapad rade o glavi. Berlinski zid, a potom njegov pad, neizbrisivo su obilježili našu političku misao, ali i epohu, a kako tvrde autori ove instruktivne studije, »iluzije Srednjoeuropskog

Stephen Holmes

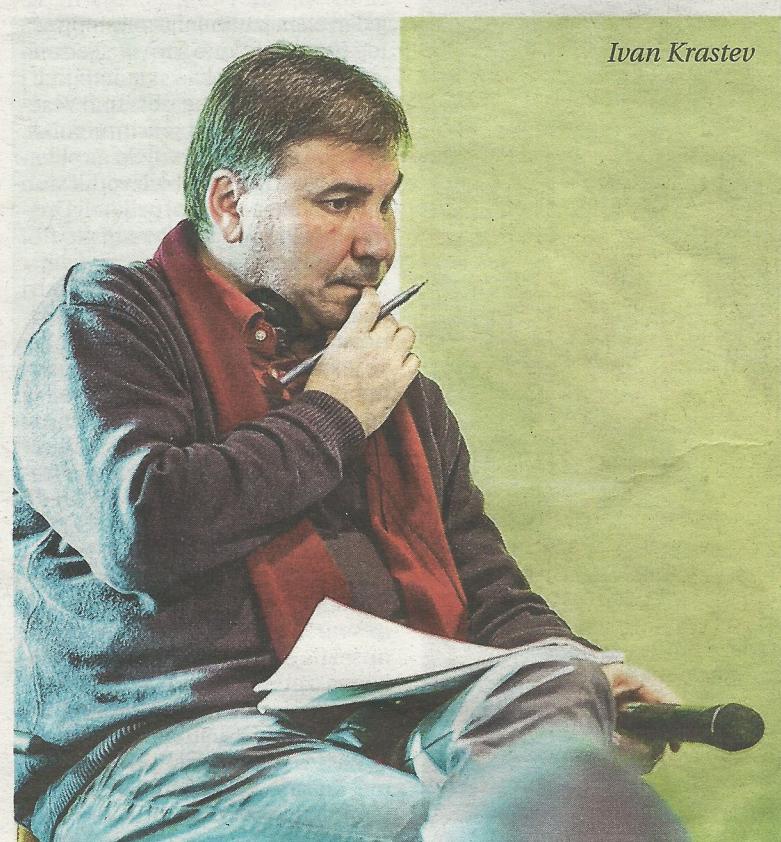
populizma, jer se zapadnjačka paradigma liberalizma manifestirala kao projekt bez alternative, slično kao prije 1989. sovjetski model komunizma. Istina, razlika je u tome što je potonji bio silom nametnut, a liberalizam nije, upravo suprotno, narod ga je dragovoljno, čak oduševljeno priglio kao spas i način bježanja iz »sivila života« i siromaštva, a kada se pokazalo da se ekonomski, socijalni, kulturni, tradicijski i mentalni razlike između

do jučer suprotstavljenih svjetova ne daju samo tako (o)lako svladati, nastupilo je veliko razočaranje diljem Srednje i Istočne Europe, jer su očekivanja bila iznevjerena, a na vidiku nije bilo nikakvih novih, relevantnih alternativa. Komunizam je doživio povijesni poraz, liberalizam ga je porazio, ali javili su se novi milijuni gubitnika tzv. liberalne transicije koji ni u čemu nisu profitirali uspostavom novog unipolarnog svijeta. Naravno, nezadovoljstvo je buknulo poput stepskog požara u svim tim (post)komunističkim prostorima, a rasni populisti i nacionalisti su odmah uočili svoju šansu da se pokrenu s marge, uključujući u središte zbivanja, nametnući kao spasitelji te da počnu diktirati »nove« načine ponašanja i djelovanja.

Smrt komunizma i kraj SSSR-a

Raspadom SSSR-a Rusija je praktički preko noći izgubila status veliske, ekonomski je kolabirala i u toj situaciji nije joj preostalo ništa drugo do prikloniti se politici oponašanja Zapada, ali za razliku od Srednje i Istočne Europe gdje se u te procese krenulo s neskrivenim oduševljenjem, ovdje to nije bio slučaj. Iz više razloga: možda ponajviše zbog postojanja »mentalne barijere« o veličini i povijesnoj izuzetnosti Rusije, koja je duboko involvirana u biće tzv. prosječnog ruskog građanina (homo sovieticus), koji se teško miri s mišljem da njegova zemlja više nije vesela. Za razliku od Jeljcina, njegov naslijednik Putin je to dobro detektirao te iako i dalje Rusija oponaša Ameriku, cilj novog vođe u Kremlju nije bio »obraćenje«, već traženje osvete i zadovoljštine zbog doživljenog poniranja i poraza u hladnom ratu.

Politicu oponašanja u postkomunističkoj Rusiji odvijala se, tvrde autori, u tri fazama: 90-ih godina prošlog stoljeća Jelcin je u režim »glumio« kako mu je stalo do promjene, ali je stalno bježao od neophodnih gospodarskih reformi i dopustio je, kako to tvrdi Aleksej Puškov, »da rusko nacionalno bogatstvo opljačka mala skupina budućih oligarha« uz suglasnost kruga »reformista« okupljenih oko vlastodršca u Moskvi kojeg je daleko više interesiralo uživanje u alkoholu nego uživanje u rješavanje suštinskih nacionalnih pitanja i problema. To simuliranje demokracije, posredovano jednako takmičenim reformama, u početku se pokazalo učinkovitim načinom da se na Jelcina i Rusiju kao takvu smanjivi pritisak Zapada, ali i tada jakog ruskog postdisidente civilnog, odnosno nevladinog sektora, jer se vjerovalo da su »lutjanja« nemirniva te se u cijeli proces mora ući oprezno, korak po korak, kako bi se ruska društvena struktura sačuvala od posljedica »katastrofnog privatizacijskog šoka«, pa samim time

WIKIPEDIJA

Uspon populizma

Hladnoratovski odnosi na relaciji Zapad-Istok padom Berlinskog zida suštinski su se promjenili; od tada je, pišu Krastev i Holmes,

i uništila socijalnu bazu iz koje bi trebalo krenuti u svekoliki gospodarski oporavak.

Druga se faza, nakon dolaska Putina na vlast, nadovezala na prvu, demokratsku se farsu nastavila s multiranjem tobože slobodnih izbora (za koje su svi unaprijed znali ishod), a oni su bili sazivani kako bi se ruske gradane uvjerilo »da Rusija nema alternativu postoećim nositeljima državne moći«. Treća faza je započela između 2011. i 2012., ona i danas još uvijek traje, a smisao joj je u preusmjeravanju tzv. strategije zrcaljenja zapadnjačke vanjske politike kako bi se razotkrili i javno demontirali sami njeni temelji otvoreni ukazivanjem na postjeće slabosti Amerike i općenito Zapada, a ujedno opravdala agresivna Putinova politika (aneksija Krima, rat u Ukrajini, intervencija u Siriji...). Međutim, najbitnija u svemu tome je Putinova ambicija na svaki mogući način oslabiti temelje liberalnog svjetskog poretku pod vodstvom Amerike. U tom smislu autori navode Putinov govor u Münchenu (2007.) koji je, kako tvrde bio pro-ročanski, a ujedno je prisilio »hvalisave pobjednike u ratu imperija da konačno poslušaju i ono što im imaju reći gubitnici hladnog rata«. Krastev i Holmes pišu:

»Putin je objavio da će Rusija neće ponašati poput Zapadne Njemačke nakon 1945. kajuti se zbog svojih grijeha i moleći da je prime u zapadnjački klub gdje će naučiti lijepo ponašanje. Godine 1985. njemački predsjednik Richard von Weizsäcker slavno je opisao Hitlerov poraz kao »ein Tag der Befreiung« (»dan oslobođenja«) ne samo za njemačke susjede, već i za njemački narod. Putin nije namjeravao ponoviti te riječi... Stoga je u Münchenu ruski predsjednik prikazao svoju zemlju kao silu koja je slučajno poražena u hladnom ratu i sada traži način da uvrati udarac.«

Rušenje Berlinskog zida Putin nije shvatio kao nacionalno oslobođenje, već kao nacionalno poniženje i svojim je zapadnjačkim pandanima dao do znanja kako je Rusija odlučila uništiti liberalni poredak nastao nakon hladnog rata.

Na Zapadu se uobičajilo govoriti o smrti komunizma i kraju SSSR-a kao jednom i jedinstvenom procesu; uistinu, većina je Rusa bila sretna što su komunizam i KPSS nestali, ali to nisu kao narodi u Srednjoj i Istočnoj Evropi dočekali kao nacionalno oslobođenje, već su raspad Sovjetskog Saveza doživjeli kao najveće moguće nacionalno poniženje i geopolitičku katastrofu. Izgubili su hladni rat, a da se nisu ni borili; za njih komunizam nije bio uvezena, nametnuta vlast, a paradoks je u tome što su raspadu zemlje najviše

pridonijeli sami komunisti međusobno podijeljeni na frakcije.

Putin, Orban, Trump

Propašću komunističkog carstva najviše su profitirali upravo sami komunisti, a ne disidenti i anti-komunisti. Nestankom sovjetskog imperija Zapad je izgubio interes za SSSR, ali pojavom Putina na sceni su se javili novi protagonisti koji su jasno stavljali do znanja kako je dobu oponašanja došao kraj i stoga se s njima valjalo nagoditi. A, novoj ruskoj eliti pod čvrstom rukom Putina, pišu Krastev i Holmes: »Cilj je bio stvoriti politički režim u kojem legitimitet onih na vlasti ne proizlazi toliko iz sposobnosti vladara da predstavljaju narod i imaju vidljive rezultate, koliko iz nemogućnosti da se zamislili bilo kakva alternativa trenutnom političkom vodstvu, čak iako politika... skrene u nepredvidljivom smjeru.«

Putin je potencijalne reformiste i oponente (Navaljni, Nemcov...) prikazao kao opasne utopiste i snajare, jer nije želio dopustiti ni najmanju mogućnost razvoja bilo kakve ozbiljne alternative, ali jednako tako je znao da mora imati nekakve protivnike, a kada to već mora, onda su najbolji oni koje sam izabere i stvari. Oni nisu smjeli izrasti na valovima autentičnog nacionalnog nezadovoljstva, jer ih onda ne bi ni mogao kontrolirati; utoliko su mu bili i jesu potrebni fingirani demokratski izbori, jer Putin ništa ne želi prepustiti slučaju. Dramaturgija je potrebna, ne samo kako bi se opnašala demokracija, već prije svega da bi se opnašala autoritarnost, na sličan način kako to čini Orban. Svima je jasno kako bi i na posve slobodnim i legitimnim izborima Putin bez problema pobijedio, ali onda se gubi mogućnost programiranog odašiljanja poruka o vlastitoj

iznimnosti i nezamjenjivosti, do kojih mu je zapravo najviše stalo.

Kako bi potkopao zapadnu hegemoniju, Kremlj nije napustio strategiju oponašanja Zapada, već ju je samo prilagodio sebi, preuređio i pretvorio u oružje kojim će (po)tući protivnike. Naravno, jasno mu je kako Rusija nema snagu (bez obzira na impresivan vojno-nuklearni arsenal) poraziti Zapad, ali on smatra da ga svojom politikom može poplako dovoditi do točke mogućeg raspada i stoga treba biti neprestano spreman i poticati svaku takvu mogućnost.

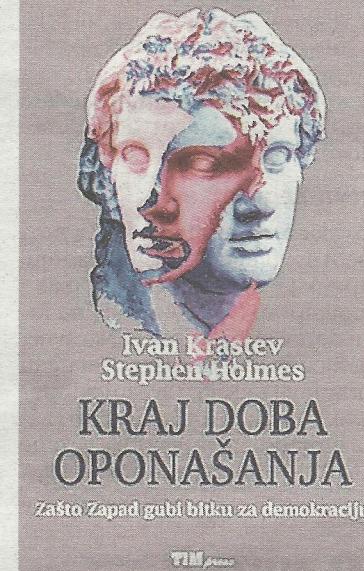
U trećem poglavlju knjige (»Oponašanje kao razvlačivanje«) Krastev i Holmes pokušavaju objasniti u čemu se krije tajna Trumpove karizme, odnosno kako mu je uspjelo ostvariti ono što se prije njega činilo nemogućim. Naime, pomiriti agresivne američke patriote s preddodžbom kako Amerika može biti velika, a da ne bude svjetski lider, da prestane igrati ulogu moralnog uzora za ostatak svijeta, jer je time samo gubila, a malo kada dobivala. Za Trumpa ideje otvorenog društva su bolesne i opasne; Amerika i Amerikanci moraju biti sebični, moraju se prestati lakovjerno zalagati za ideale demokracije i ljudskih prava, inače će izgubiti primat u svijetu. Globalizacija, imigranti i imigrantski procesi, sve su to pojmovi kojih se Trumpove pristaše grušaju, a zbog čega ih liberali s ogorčenjem gledaju, ali ono što Trumpovu Ameriku čini jedinstvenom i opasnom nije njegova beskompromisna spremnost da se protjeraju svi ilegalni stranci, već otvorena spremnost da tu svoju potrebu opravda rasističkim razlozima.

Kina

Autori naglašavaju: »Motivacija srednjoeuropskih liberala koji su htjeli oponašati SAD temeljito se razlikovala od motivacije populista koji se danas pretvaraju da slijede Trumpa. Narodi Srednje Europe oponašali su Ameriku u nadi da će postati poput Ameriké... Njihov projekt oponašanja bio je prožet ambicijom da napreduju. Kada reakcionarni autoritarni čelnici diljem svijeta danas oponašaju Trumpa, oni to čine samo kako bi dali patinu legitimite onome što žele učiniti samostalno. Brazilski desničarski predsjednik ne oponaša Trumpa zato što želi biti Trump. On ga oponaša jer je Trump omogućio Bolsonaru da bude kakav jest.«

Međutim, uplitanjem Kine koja je munjevitom preobrazbom izrasla u geopolitičku velesilu, američko-ruski (sovjetski) rivalitet otisao je u povijest, čime se zapravo svršilo »doba oponašanja«, jer kineski vođa Xi Jingpin naglašava kako je njegova zemlja u svakom pogledu specifična i nikome i nikada ne želi niti može biti uzor, na čemu su tako čvrsto inzistirale liberalna Amerika, ali i komunistička Rusija. Krastev i Holmes na primjeru Kine pokazuju kako je moguće primjenjivati zapadnjačku tehnologiju (kada to treba i bezovo je krasti), ali ujedno ne prihvatići i povoditi se za zapadnjačkim normama i institucijama. Kraj doba oponašanja je tu, tvrde autori ove knjige, ali to ne znači da će ljudi diljem svijeta prestati cijeniti slobodu i pluralizam i da će reakcionarni autoritarizam ovladati liberalnom demokracijom. To je samo dokaz povratka pluralizmu konkurentskog svijeta gdje više nema jednog centra vojne i ekonomске moći koji upravlja svijetom. Okončanje doba oponašanja je na djelu; je li to dobro ili loše, teško je procijeniti, ali bez obzira na pojavu novih alternativa i političkih aktera, Krastev i Holmes su uvjereni kako su liberalne ideje još uvijek one koje najviše odgovaraju 21. stoljeću.

Jaroslav PEĆNIK

Autori upozoravaju kako za razliku od prethodne epohe tzv. hladnog rata, nakon pada Berlinskog zida (1989.) kada se (u)činilo da su liberalizam i liberalna misao konačno i u punom opsegu trijumfali, u stvarnosti vidimo kako za sve ono što smo mislili da je razvidno i jasno, polako se gubi, rastače i nestaje i nova sablast iliberalizma (antiliberalizma, neliberalizma... nazovimo to kako hoćemo) počinje sve jače i brže kružiti svijetom otvarajući procese za koje zapravo i ne znamo kamo nas vode i čime sve mogu rezultirati. Autori naglašavaju kako ovim djelom žele ispričati »zašto je liberalizam pao kao žrtva svog uspjeha u hladnom ratu« i odmah konstatiraju kako se nekadašnje oduševljenje liberalnim perspektivama života nakon pada komunizma polako počelo gubiti

KNJIGE

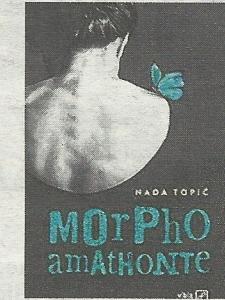
Moderna vremena

www.mvinfo.hr

NADA TOPIĆ: »MORPHO AMATHONTE«, V.B.Z.

Morpho amathonte naziv je rijetke vrste plavog leptira, koji u romanu Nade Topić postaje simbolom intimne potrage i kontemplacije. Osobne priče likova ispisane živim poetskim jezikom nadopunjaju se i isprepliću čineći kompleksnu cjelinu koja zrcali suvremenih trenutaka obilježen migracijama, multikulturalnošću, ali i vidljivim i nevidljivim nasiljem.

Radnja romana započinje u malenom pariškom lokaluu, koji vode Jean i njegova majka Yordana, koja ima neobičnu vještinsku namještanju slomljenih i iščašenih kostiju. Njihov dom otvoren je ljudima s marge, a posebno djevojkama koje se nose s fizičkim i psihičkim traumama i koje tu pronalaze privremeno utočište. Jedna od njih je Irena, djevojka s tetovažom plavog leptira na leđima u potrazi za svojom starijom sestrom čija je posljednja poznata adresa upravo Yordanin stan. Svakodnevni posjetitelj lokalaa je i njihov susjed Simon, starac čiji um polako nagriza demencija i koji je od oca naslijedio veliku zbirku leptira. U toj kolekciji samo je jedno prazno mjesto ispod kojeg je cedulica s natpisom Morpho amathonte. Slojevit i potresan, »Morpho amathonte« ne bježi od surorosti života, traumatičnih iskustava i trenutaka u kojima se identitet čini krvkim poput leptirovih krila, ali istodobno donosi i snažnu, oslobađajuću priču.

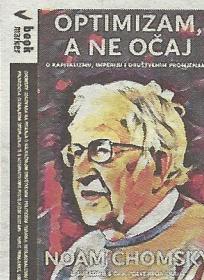
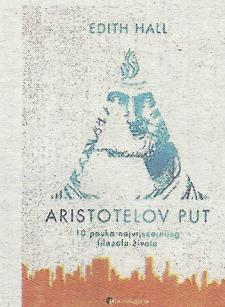

THANOS GOGOS: »GLASGOW«, SANDORF

»Glasgow« je priča o unutarnjem putovanju u kojoj se medusobno privlače poezija i filozofija. Gogos je jezik istovremeno lirske i kontemplativne. S elementima dramskog te višedimenzionalan. To je lingvistički mozaik, koji rastače ono što opisuje. (Giorgos Lillis, pjesnik) »Glasgow« je avantura, nalik onoj koju je Rimbaud započeo u »Sezoni u paklu«. U njoj je iskrena dobrota i gotovo plenum antikonformizam, bez obzira koliko to kontradiktorno moglo zvučati... I to je... manifest ljubavi i svakodnevne revolucije protiv prepustanja osrednjosti u životu. (Eleni Tsantili, književna kritičarka i filologinja) »Glasgow« je Grand Tour istinske ljubavi za poeziju i filozofiju slobode, a Thanos Gogos kartograf pjesništva, koji mapira novu kartu Europe – onu bez granica, kojom umjesto prometnica kolaju vene simbolike i arterije metafore. U njegovoj igri europski su gradovi klijetke i pretklijetke velikog i tužnog srca okovanog svijeta. (Ivan Sršen, izdavač) Thanos Gogos rođen je 1985. u Larisi (Grčka). Osnivač je izdavačke kuće Thraka te urednik istoimenog časopisa, jedan od partnera na međunarodnom projektu rezidencija Odisejevo utočište te suosnivač i direktor pjesničkog festivala Tesalijski festival poezije.

EDITH HALL: »ARISTOTELOV PUT«, PLANETOPIJA

Aristotel je bez sumnje jedan od najpopularnijih filozofa. Razlog je vjerojatno to što se bavio životnim problemima, a mjeru svega za njega je bio prije svega čovjek i svijet oko njega. Većinu suvremenih ideja u filozofiji, misticizmu, psihologiji i sociologiji Aristotel je iznio prvi, jasnije i sveobuhvatnije od ikoga tko je to pokušao učiniti nakon njega. Usto, Aristotel je prvi i najvažniji filozof koji se bavio osjećajem subjektivne sreće. Smatrao je da je sreća mentalno stanje, osjećaj ostvarenja i zadovoljstva svojim ponašanjem, interakcijama i smjerom u kojem nam napreduje život. Podrazumijeva njegovanje kreativnosti i pozitivnih emocija te određeni stupanj aktivnosti i usmjerenosti na ciljeve. Upravo njegovo poimanje stoji u samoj srži današnjeg filozofskog pristupa sreći. Knjiga »Aristotelov put« suvremenim jezikom predstavlja neke od Aristotelovih najlošenijih ideja i primjenjuje ih na praktične izazove iz svakodnevnog života: doношење odluka, pisanje molbi za posao, argumentiranje, služenje tablicom vrline i poruka za analiziranje vlastitog karaktera, odupiranje iskušenjima i biranje prijatelja i partnera, prihvatanje starenja.

NOAM CHOMSKY, C. J. POLYCHRONIOU: »OPTIMIZAM, A NE OČAJ«, NAKLADA LJEVAK

U najnovijim intervjuima koje je za Truthout dao C. J. Polychroniou, Noam Chomsky iznosi svoje stavove o »ratu protiv terorizma«, usponu neoliberlizma, izbjegličkoj krizi, izgledima za postizanje izraelsko-palestinskih mira, usponu pokreta Black Lives Matter, disfunkcionalnom američkom izbornom sustavu, opasnosti od klimatskih promjena te o nadama, izgledima i izazovima izgradnje pokreta za radikalnu promjenu. Knjiga »Optimizam, a ne očaj« obavezna je literatura u ovim teškim vremenima. Podijeljena u tri dijela, počinje preciznom analizom neoliberlizma i imperializma, stanja u Europskoj uniji, uloge religije u politici i klasne polarizacije. U drugom dijelu fokusira se na Trumpov predsjednički mandat te izlaže povijest američke vanjske politike, kao i ostale važne teme, poput zdravstvene skrbi, obrazovne politike i globalnog zatopljenja. Naposljetku, treći dio knjige govori o alternativi postoećem sustavu, postavljajući pitanje: Jesu li Sjedinjene Države spremne za socijalizam? Noam Chomsky već je više od pola stoljeća »moralna savjest Amerike« (iako je većini Amerikanaca i dalje nepoznat), kao i najpoznatiji javni intelektualac na svijetu.

Više informacija o novim knjigama potražite na www.mvinfo.hr